

SUURTA ALKOHOLIKYSYMYSTÄ EI ENÄÄ OLE

Klaus Mäkelä jää tänä syksynä eläkkeelle. Niin vahvana on hänen kirjoitettu ja puhuttu sanansa kirkun kansainvälisessä alkoholitutkimuksessa, suomalaisessa ja pohjoismaisessa sosiologiassa ja yhteiskuntakeskustelussa, että sopeutumisen uuteen olotilaan ei koske vain Mäkelää itseään vaan kaikkia, jotka työskentelevät samalla alueella.

Valtiotieteen tohtori Klaus Mäkelällä (s. 1939) on takanaan pitkä tutkijanura. Vuosina 1959–1964 hän oli sosiologian laitoksen assistentti Helsingin ja Jyväskylän yliopistoissa. Vuonna 1964 hän kytkeytyi Alkoholipoliittiseen tutkimuslaitokseen, jossa hän toimi vuoteen 1979 asti. Vuodesta 1980 Mäkelä on ollut Alkoholitutkimussäätiön tutkimusjohtaja – virassa, josta hän nyt jää eläkkeelle. Kaikkina näinä vuosina hän on dosenttina myös opettanut ja ohjannut sosiologian opiskelijoita ja väitöskirjan tekijöitä Helsingin yliopistossa. Tämä on antanut Mäkelälle eturivin paikan myös akateemisen sosiologian sisällä.

Klaus Mäkelä on johtanut suuria kansainvälisiä tutkimusprojekteja, kuten Alcohol, society and state -projektia (1981) sekä Alcoholics Anonymous as a mutual-help movement -projektia (1996). Kesäkuussa 2000 tasavallan presidentti myönsi Mäkelälle professorin arvonimen tunnustukseksi hänen tieteellisistä ansioistaan.

ALKOHOLI JA TUPAKKA

Mitä alkoholikysymykselle on tapahtunut? Kansanliikettä, joka sen

nostii esiin, ei enää ole. Alkoholiiin ei liity enää entisenkaltaisia moraalisia ja sosiaalisia intohimoja. Mitä alkoholikysymyksestä on jäänyt jäljelle ja – jos jotain on – onko se tärkeää?

– Mikä on tärkeää? Useammat ihmiset kuolevat viinaan nyt kuin 1950-luvulla. Alkoholitodennäköisesti sotkee ja sävyttää ihmisten välisiä suhteita enemmän nyt kuin aikaisemmin. Mutta kaikella tällä ei tunnu olevan enää minkäänlaista yhteiskunnallista merkitystä.

– Voimme katsoa objektiivisia lukuja. Useampi ihminen kuolee tupakkaan kuin alkoholiin, mutta viinaan kuoleminen on yhteiskunnalle paljon kalliimpaa. Tupakka on ihanteellinen tappaja, se tappaa nopeasti ja halvalla juuri eläkeiän kynnyksellä. Tupakan vastaista kampanjaa ei ole mahdollista pitkän päälle jatkaa. Tupakka sotkee ja haisee pahalle, mutta kansantaloudellisesti ei juuri parempaa ainetta ole kuin nikotiini.

– Alkoholit on aineena paljon hankalampi. Se tappaa nuoria ihmisiä onnettomuuksissa, tuottaa heille haittoja, ryöstää heiltä elinvuosia. Viinaan kuoleminen on lisäksi kallista: alkoholiongelmien kaatuvat monenlaisten hoito- ja terveyspalvelujen käsiin. Humalaiset piinaavat ympäristöään, rähinöivät ja ovat rasittavia. Melkein millä mittarilla tahansa mitattuna alkoholi on suurempi ongelma kuin tupakka, mutta näin ei ole ”yhteiskunnallisesti”! Mitä silloin auttaa, jos alkoholi las-kennallisesti tuottaa enemmän haittoja. Alkoholikysymystä yhteiskunnallisena ongelmana ei enää ole. Jäl-

jellä on enää sen sirpaleita, ja niiden varassa alkoholikysymyksen ammatilliset konkarit yrittävät roikkua ja antaa alkoholikysymykselle uutta hahmoa.

Luetko myös alkoholitutkijat tähän ryhmään? Mitä orientoitumismahdollisuuksia heillä tässä tilanteessa on?

– Kyllä tämä kaikkia alan toimijoita koskee. Meidän erityinen taustamme Pohjoismaissa ovat alkoholimonopolit, jotka olivat niin tärkeitä. Niillä oli kahdenlaisia tehtäviä, toisaalta säädellä alkoholin saatavuutta ja toisaalta harjoittaa valistusta. Monopolijärjestelmä rakentui sen varaan, että yksilöön suuntautuva hoitosysteemi ja väestöön suuntautuva kontrollisysteemi olivat eri asioita. Tähän perustuva ajattelutapa hallitsee edelleen toimijoita ja tutkijoita kaikissa Pohjoismaissa siitä huolimatta, että muutos on tapahtunut: yksilöön suuntautuva hoito- ja kontrollisysteemi on saanut kantaakseen isomman vastuun myös yleisestä ehkäisystä. Tämä tarkoittaa, että päihdehuollolla, terveydenhoidolla, poliisilla eli koko alkoholiongelmaa käsittelevällä apparaatilla on aikaisempaa paljon suurempi alkoholipoliittinen rooli. Siksi ei pidä enää ajaa vanhoilla raiteilla, esimerkiksi tukeutumalla valistukseen tai paikalliseen ehkäisyyn.

– Ehdotukseni on, että tutkiva katse kohdistettaisiin pikemmin kontrollijärjestelmän osien keskinäissuhteisiin kuin ennalta ehkäisvään työhön, joksi viranomaistointimintaa hämäästi kutsutaan. Silloin sosiaalisen sektorin, poliisin ja oikeus-

laitoksen työnjako saa kokonaan toisen merkityksen ja painon, kuin sillä nyt nähdään olevan.

– Valtiokoneiston työnjako on ylipäänsä syventynyt: eri sektorit ovat saaneet aiempaa suuremman itsenäisyyden. Kun sosiaali- ja terveysviranomaiset ja sisäministeriö keskustelevat huumeongelmista, ne kohtaavat kuin kahden eri osapuolen delegaatiot, jotka istuvat neuvottelupöytään löytääkseen osapuolia jollain lailla tyydyttävän kompromissin. Otan esimerkin. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisun 4/1999 sivulla 42 sanotaan näin: ”Hallituksen esitykset saattavat olla pikemminkin yksittäisen ministeriön esityksiä, jolloin eri ministeriöiden välisten näkemuserojen sovittelu jää eduskunnan tehtäväksi.”

– Vanhemmasta valtioteoreettisesta perspektiivistä katsoen tämän pitäisi olla täysin mahdotonta. Tietysti aina on ollut niin, että erilaiset yhteiskunnalliset intressit ovat saaneet eri tavalla jalansijaa valtioneuvoston eri osissa, mutta se, että koneiston osat saavat itsenäisen roolin, on aivan uutta. Se on ilmiö, joka kaipaakin enemmän tutkimusta ja keskustelua. Myös pystysuora työnjako julkisen hallinnon eri tasojen välillä on muuttunut, kunnat esimerkiksi ovat itsenäistyneet merkittävästi.

– Tässä tilanteessa meidän on tarkasteltava eri sektoreiden suhdetta toisiinsa samalla, kun pitää muistaa, että eri sektorit rakentuvat eri tavoin pystysuorassa suunnassa. Poliisiorganisaation suhde kuntaan ja valtioon ei ole sama kuin sosiaalijärjestelmän. Jos meitä kiinnostaa sosiaalipolitiikka, meidän ei pidä uskoa, että valtio on yhtä kuin sosiaali- ja terveysministeriö, kuten Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professorit kuvittelevat. Julkisen koneiston uudesta toimintatavasta olisi luotava realistinen kuva.

Alkoholi-ongelmia käsittelevät am-

mattiryhmät ovat siis tulleet tärkeämmiksi, koska yhteiskunnallinen alkoholikysymys on kadonnut. Pala- taanko siis takaisinpäin sentyyppi- seen tilanteeseen, joka Ruotsissa oli Brattin systeemin aikana. Silloin- han vältettiin tekemästä selkeää eroa toisaalta päihdehuollon ja hoidon ja toisaalta valistuksen sekä hinta- ja saatavuuspolitiikan välillä.

– Tuo kuvaa kyllä Ruotsia Brattin systeemin aikana. Mutta jos väitettään, että meillä on nyt yksilöllisempi kontrolli- ja kurisysteemi kuin Brattin aikana, epäilen. Minusta nykyinen yksilöön kohdistuva kurinpito on todella lepsua: jos minä saisin alkoholista valita oman vuosikymmeneni, se olisi kyllä 2000-luku. 1950-luvulla olisin saanut istua vankilassa julkisen juopumuksen takia. Sillä tavalla tiukka yleisehkäisevä politiikka yhdistyi pitkälle menevään yksilölliseen käyttäytymisen kontrolliin. Näin tapahtui myös Suomessa.

ETÄKOHTELIAISUUS JA POLITIIKKA

Tänään monet sosiaali- ja terveysalan työntekijät toivovat, että ihmiset kontrolloisivat itse omaa juomiskäyttäytymistään paremmin. Jos vapaaehtoisauttajat ja alan ammattilaiset ovat saaneet enemmän painoarvoa, voisi olettaa, että näiden tahojen ja apua tarvitsevien dialogi saisi suuremman poliittisen merkityksen.

– Ymmärrän järkeilyä. Mutta on virhe miettiä, mitä voitaisiin tässä uudessa tilanteessa tehdä vanhan alkoholimonopoliin perustuvan tradition valossa. Veikkaisin, ettei siitä mitään tule. Järkeily perustuu väärin premisseihin.

– Se, ettei toisten juomiskäyttäytymiseen puututa, on jotain perustavanlaatuisia Suomesta. Jos sen voisi muuttaa, voitaisiin samalla muuttaa koko suomalainen yhteiskunta ja sen kulttuuri. Puuttumattomuus

toisten juomiseen on yksi meikäläiseen kulttuuriin kuuluvan etäkohteliaisuuden ilmentymä. Tällainen kohteliaisuustyyppi ylläpitää osanottajien negatiivisia kasvoja, vapautta, jonka suomme toisillemme, eli keskinäistä sietokykyä. Lähi-kohteliaisuus taas tukee positiivisia kasvoja, siis yhteenkuuluvuuden ja hyväksynnän tarpeita.

– Molemmat kohteliaisuustyyppi esiintyvät kaikkialla rinnakkain, mutta niitä painotetaan kulttuurista ja tilanteesta toiseen eri tavalla. Sen, että Suomi on etäkohteliaisuuden maa, huomaa siitä, että me annamme juoppojemme olla humalassa metrossa ja sallimme vieraidemme humaltua niin paljon kuin haluavat. Pohjois-Amerikassa vierailija ei ole samanlaista moraalista oikeutta roikkua isäntäväen luona aamuneljän ja tyhjentää heidän varastonsa viimeiseen pulloon.

– Mutta ei tämä sitä merkitse, etteikö väki kontrolloisi toisiaan ja itseään. Virallisen ja epävirallisen kontrollin työnjako vain on erilainen eri kulttuureissa.

– En ole varma, pidätkö lääkeistä, joita tähän tarjotaan – esimerkiksi siitä, että ihmisille ruvettaisiin opettamaan itsekontrollia. Itse olen kyllä ryhtynyt heittämään iltavieraita ulos jo yhden aikaan, koska olen vanha ja laiska. Vieraani närkästyvät tästä aina, paitsi ne, jotka ovat yhtä vanhoja kuin minä. Isännän ainoa hyväksyttävä keino päästä eroon vieraistaan on väittää, että on juonut niin paljon, että on pakko päästä petiin; se on OK.

Etäkohteliaisuus toimii siis suuren jarruna sen suhteen, mitä on tehtävissä. Voiko jotain kuitenkin tehdä?

– Jos vieläkin käytän vierailuja esimerkkinä, kyse ei ole siitä, että pelättäisiin niitä, jotka haluavat juoda, vaan siitä, ettei heitä kehtaa ajaa ulos. Tämä on moraalinen asenne, joka istuu lujassa ja jota samalla pi-

detään arvossa. Siksi ei tule olemaan helppoa yrittää muuttaa virallisen ja epävirallisen kontrollin työnjakoa. Ja kyllähän juopotkin osaavat kontrolloida itseään, ei Suomessa koskaan ole saanut käyttäytyä täsmälleen niin kuin itse haluaa. Aina ovat iskeneet kauniimpia naisia ne miehet, jotka ovat jollain lailla selvinneet tanssilattialla, vaikka ovat päissään. Vain sääliittävät surkimukset kuljeskelevat ympäriinsä mölisten ja väkivaltaa kylvään. Taitava, pätevä alkoholin käyttäjä on toki valmis olemaan aggressiivinen, mutta hän ei vastaa sitä entisaikojen juopon stereotypiaa, joka on ylittänyt säädylisyyden rajan eikä pysy enää koossa. Mutta juopon ura on vaativa ura. Kuka tahansa kykenee säilyttämään kontrollinsa ensimmäiset viisi vuotta, monet selviävät kunnialla 35–40 vuoden ikään, mutta kaikki eivät pidä pintaansa loppuun saakka.

– On suuri erehdys uskoa, ettei vanha humalahakuinen juomistraditio sisällä itsekontrollia tai epävirallista kontrollia. Tietenkään ei ole pidetty sellaisista, jotka eivät kykene kantamaan humalaansa. Aina on vaadittu, että humala pitää hallita. Kukaan ei halua istua sellaisen kanssa, joka vain rähisee tai höpöttää itseksensä. On erittäin vaativaa olla humalassa ja samalla asiallinen ja hauska.

– Tästä johtuen en usko paljon apua olevan siitä, että joku paikallistasolla keskustelelee siitä, kuinka yksittäisten kansalaisten, erityisesti miesten, tulisi oikeastaan juoda.

Tuo palautti mieleeni erään artikkelisi, jossa kirjoitat, että vaikka teknisesti on mahdollista jaotella ongelmajuominen monenlaisiin alaryhmiin, on ehkä viisasta pitää erillään analyttinen mittaustehtävä ja toisaalta tulosten poliittinen relevanssi.

– On olemassa nuorempi anglosaksinen tutkijasukupolvi, joka ha-

lua yksityiskohtaisesti mitata kansan juomiskäyttäytymistä. Ajatus on, että sellaisen informaation avulla voidaan toteuttaa tarkasti kohdennettuja toimenpiteitä. Kyse olisi siis huipputeknologisesta taitotiedosta, jossa tutkimustieto ja kontrolli-innovaatiot ruokkisivat toisiaan.

– On selvää, että juomisen tapa vaikuttaa alkoholihaittoihin. Mutta koko järkeilyni perustuu siihen, ettei juomatapaan voida juuri vaikuttaa. Vaikuttaa voidaan vain määrällisesti ja aggregaattitasolla. Juomatapa on jokaiselle kulttuurille jotain perustavaa laatua olevaa. Juomatavan reunoilta voidaan ehkä löytää sellaista, joka antaa itseään manipuloida. Jos ruvetaan rettelöimään liikaa juovien ihmisten kanssa ja ojentamaan heitä, se saattaa toimia ”ylimääräisenä” impulssina, joka ehkä tukee heidän itsekontrolliaan. Mutta valtiollisten ja ammatillisten interventtioiden vaikutus on niin marginaalinen, että niitä tuskin kannattaa harrastaa.

Et siis halua antaa reseptiä siihen, miten uudessa kontrollipoliittisessa tilanteessa pitäisi toimia?

– Olen pessimisti, olen surullinen siitä, että solidaarisuus yhteiskunnassa murenee. Yleinen, yleisehkäisevä alkoholipoliittikka rakentui nimenomaan ”tilastolliselle solidaarisuudelle”. Nykyisin meillä tuntuu olevan varaa antaa ihmisten pudota. Ajan mittaan se johtaa minun silmissäni vähemmän mukavaan yhteiskuntaan. Hyväksytään se, että kun kerran osa kansasta on kelvontonta työelämään, niin juokoot sitten, kunhan tekevät sen omissa kaupunginosissaan.

Ennakoit siis yleistä sosiaalista eriytymistä ...

– ... juuri niin. Jos tämä suuri rakennemuutos jatkuu, ei enää ole tarpeellista keskustella alkoholin käytöstä ja itsekontrollista. Huumeiden käyttö tulee joka tapauksessa lisääntymään. Vielä tänään alko-

holi tuottaa enemmän ongelmia niin miesten, inhimillisten olosuhteiden kuin naisten kantaman huolen ja taakan kannalta. Mutta muutos on tulossa: 10–15 vuoden kulluttua huumeet tulevat olemaan naisille suurempi ongelma kuin alkoholi. Tämä on muuten oikea mita: ei se, kuinka moni kuolee, vaan se, kuinka raskasta taakkaa naiset joutuvat kantamaan.

EU-YHTEISTYÖ JA ALKOHOLITUTKIMUS

Mitä EU-yhteistyöllä on annettava alkoholitutkimukselle? Siirtykö juomatapojen analysoinnin tiedonintressi historiallisesta, sosiologisesta ja kulttuurisesta herkkyydestä luokittelujen ja taulukoiden pintaapuoliseen rakenteluun?

– EU on oikein hyvä vertailevan alkoholitutkimuksen kannalta. Tähän asti on enimmäkseen vertailtu maita, jotka ovat hyvin samankaltaisia. On vertailtu joko skandinaavisia maita, jotka kansainvälisesti katsoen ovat lähes identtisiä, tai sitten skandinaavisia maita anglosaksiin maihin, jotka ainakin alkoholin suhteen ovat sukua toisilleen. On positiivista, että nyt saadaan luonnollisella tavalla uusia ja erilaisia alkoholikulttuureita mukaan. ECAS-projektissa (European Comparative Alcohol Study) tehdään aikasarja-analyseja alkoholin kulutuksen ja erilaisten alkoholihaittojen välisistä suhteista. Sellainen materiaali mahdollistaa vertailun aivan uudella tasolla. Toivon vain, että mukaan saataisiin myös kehitysmaita, jotta kävisi ilmi, kuinka omintakeinen alkoholin paikka taloudellisesti ja kulttuurisesti näissä maissa on. Tähän asti nämä pyrkimykset ovat kohdanneet vaikeuksia.

– EU:ssa on sekä suuri kulttuurinen variaatio että hyvä datapohja, jota aktiiviset skandinaavit voivat hyödyntää vertailevissa tutkimuksissaan. Uskon, että kuva alkoholi-

kulttuureista tulee tätä kautta terävöitymään olennaisesti.

Uskotko, että tämä johtaa uudenlaisiin keskusteluihin Pohjoismaiden ulkopuolella?

– Ehkä. Jos alkoholikysymyksen ydin on mies, nainen ja pullo, toivon, että tätä kolmiota kuvaavat kvantitatiiviset aineistot erilaisista maista osoittautuvat arvokkaiksi. Tämä vaatii tietysti tietoista kulttuuris-historiallista vertailevaa otetta molempien sukupuolten tapaan hahmottaa alkoholi ja juominen. Sukupuolten väliset suhteet voivat nivoutua toisiinsa varsin monella tavalla, minkä havaitseminen vaatii konkreettisen tajua.

“EN MINÄ OLE OPPINUT MITÄÄN”

Vuonna 1976 ja 1977 kirjoitit kaksi artikkelia, joita on siteerattu ahkerasti Suomen sisä- ja ulkopuolella (Alkoholipoliittisen mielipideilmaston vaihtelut sekä yhdessä Matti Viikarin kanssa *Notes on alcohol and the state*). Niiden mukaan kehittyneissä teollisuusmaissa voidaan erottaa kolme erilaista alkoholikysymyksen hahmotustapaa. Alkoholista pidetään järjestys- ja turvallisuusongelmana, tuottavuusongelmana tai kansanterveysongelmana. Riippuu pitkälti tulokintakehyksen valinnasta, millä tavalla alkoholista keskustellaan ja miten sitä kontrolloidaan. Onko tämä jäsenys edelleen ajankohtainen?

– Jos suurta alkoholikysymystä ei enää ole, on epäolennaista pohtia, minkä muodon se saa. Mutta ei tulokintakehyksen ongelmaa voi kokonaan sivuuttaa. Tänään voimme havaita, että alkoholi sukeltaa taas esiin järjestyksen ongelmana. Ajattelaan vaikkapa Tony Blairin politiikkaa: viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana Isossa-Britanniassa on puhuttu toimenpiteistä ”juopotelijoita” vastaan. Ei siis alkoholis-

teja vaan sellaisia vastaan, jotka retelöivät ja häiriköivät. Yhtä lailla Suomessa on meneillään uusi keskustelu nuorison juomisesta yleisillä paikoilla, koska se koetaan häiritseväksi. Alkoholi ei ilmeisesti uhkaa taloudellista kasvua, mutta on epämiellyttävää, kun samaan aikaan samassa paikassa on paljon ihmisiä humalassa.

Kolme perspektiiviä alkoholikysymykseen – järjestys, tuottavuus, kansanterveys – oli tarkoitettu lisäämään herkkyyttä sen havaitsemiseen, kuinka kontekstisidonnaisia alkoholipolitiikan muotoilutavat ovat. Se oli yksi tapa täsmentää puhetta politiikan sisällöstä. Tietyissä historiallisissa tilanteissa – sinä kirjoitit – toiset ”argumentaatiostruktuurit” tai ”koodit” tuntuvat tehokkaammilta tai tarkoituksenmukaisemmilta kuin toiset. Oliko tässä sen kulttuurisosiologian itu, josta tuli niin suosittu 1980-luvulla?

– Sitä en usko, se on perspektiiviharha. Se traditio, jota suomalainen alkoholisosiologia edustaa, tulee norjalaisesta kriminologiasta ja kontrollipolitiikasta, joihin Inkeri Anttilalla, Patrik Törnuddilla, Kettil Bruunilla ja myöhemmin minulla oli läheiset kontaktit. Nämä Nils Christie, Johs Andenaes, Thomas Mathiesen ynnä muut taas hakivat ideansa amerikkalaisesta leimaamiskoulukunnasta, joka oli kiinnostunut siitä, kuinka ihmiset käyttäytyvät ja kuinka heitä siitä leimataan. Toisin sanoen kysymys oli siitä, kuinka ongelmia konstruoidaan sosiaalisesti. Mutta samalla lähdimme siitä, että objektiivinen todellisuus on olemassa, ja näimme tehtäväksemme analysoida sellaisten yhteiskunnallisten prosessien dynamiikkaa, joiden tuloksena ongelmat määrittyvät. Juuri näitä konkreettisia historiallisia prosesseja analysoin nimeämässäsi artikkeleissa. Nämä prosessit johtivat siihen, että jotkin asiantilat, jotka objektiivisesti olivat

olemassa, määrittyivät sosiaalisiksi ongelmiksi.

– Sen sijasta, että väittäisin rai-vanneeni tietä 1980-luvun kulttuurisosiologialle, sanoisin, että 1970-luvun tekstini seurasivat perinteistä sosiologista argumentaatiota. Siihen kuuluu pyrkimys olla historiallisesti tietoinen. En ole koskaan pitänyt itseäni ”sosiologina” vaan yhteiskuntatieteilijänä; en ole tutkinut sosiaalisia systeemejä vaan Suomea. Siksi en ole myöskään ymmärtänyt totaalistien murrosten päälle, joita usein esiintyy sosiologiassa, koska kun menen ulos kadulle, kaikki näyttää entiseltä ja nuoriso on täsmälleen yhtä humalassa ja käyttäytyy kutakuinkin samalla tavalla kuin aina ennenkin. Nyt liioittelen: totta kai tapahtuu ”myös” muutoksia. Mutta polttava kysymys on, ovatko juuri ne muutokset, joihin ”minä” satun osallistumaan, todella historiallisesti tärkeitä. Jos tähän ei onnistu saamaan selkoa, joko sanoo, että näin on aina ollut, tai sitten näkee jättimuutoksia tapahtuvan lähes päivittäin.

Entä jos edelleen väitän, että 1970-luvun tekstisi ennakoivat omaa kulttuurisosiologista kiinnostustasi 1980-luvulla? Ajatukseni on, että monet kokivat kulttuurisosiologian varsin radikaaliksi katkokseksi 1970-luvun marxismiin tai positivismiin, kun taas sinun teksteissäsi näen pikemminkin jatkuvuutta.

– Luulen niiden olevan oikeassa, jotka sanovat, että ihmisellä on vain muutama idea, joita hän työstää koko elämänsä ajan. Ensimmäinen tehtävä, jonka Jyväskylän kasvatus-tieteellisen korkeakoulun assistenttina asetin opiskelijoille, oli tämä: ”Pane järjestykseen seuraavat arvot: hyvyys, kauneus, totuus ja hauskuus.” Sen jälkeen he saivat perustella järjestyksen, jonka olivat saaneet aikaan. Ihmettelin kovasti sitä, etteivät vastaajat lainkaan piitänneet hauskuudesta. Kaikkein kummalli-

sinta oli se, etteivät perusarvot opiskelijoiden mielestä voineet olla ristiriidassa keskenään, koska kauneus sisältää hyvyyden, koska hyvä on välttämättä myös kaunista jne. Heillä ei siis ollut mitään ymmärrystä ”arvojen polyteismille”, kuten Weber olisi sanonut. He elivät maailmassa, jossa perusarvojen välisiä konflikteja ei voinut olla.

– Tämä tapahtui vuosina 1962–63. Olinko se silloin minä, joka olin ”postmoderni”? Ei, minä olin moderni! Mutta totta kai voi olla moderni ja samalla tietoinen korkeiden arvojen välisistä ristiriidoista.

– Vanhoilla ihmisillä on taipumus sanoa, ettei ole mitään uutta auringon alla, kun taas nuoremmat kokevat, että nyt, nyt muutokset tapahtuvat. On todella vaikea löytää tasapaino näiden kahden alkukantaisen ajattelutavan välillä. Tämä pohjalla oleva biologinen tosiasia ei muutu siitä, että se ilmaistaan lyijynraskaalla tieteellisellä kielellä.

Olin ajatellut kysyä, onko näkemyksesi alkoholiongelmien hoidettavuudesta muuttunut ajan myötä. Sen valossa, mitä äsken sanoit, kysymys tuntuu hiukan triviaalilta.

– Totta. Olisin asettanut vastakysymyksen: oppiiko ihminen mitään elinaikanaan? Sitä on todella vaikea sanoa... On täysin selvää, että nyt katselen monia kysymyksiä eri tavalla kuin aikaisemmin. Osittain se

johtuu siitä, että vuosia on kertynyt ja on enemmän kokemusta. Mutta ei sitä voi sanoa niin, että olisin ”oppinut” mitään, muuten kuin että harkinta- ja arviointikyky on kyllä kehittynyt. En ole oppinut mitään siksi, että olen ”tutkinut” tai ”kokenut”, että olisin omaksunut teknisiä taitoja. Minun asemani vaihtelee sen mukaan, kuinka paljon elämää on takanani ja kuinka paljon edessäni. Mutta ne perusideat, joiden mukaan ihminen suunnistaa, muotoutuvat varmasti jo ennen opiskeluaikoja. Se merkitsee myös sitä, että ne taustalla vaikuttavat intohimot, jotka eivät koskaan saa suoraa ilmausta, ovat olleet siellä kauan. Olen esimerkiksi aina vierastanut psykologisointia, sen päätin jo 13-vuotiaana. Sitä ei ehkä ole ihan helppo lukea tekstieni pinnalta – tai ehkä se näkyy? Sama koskee myös innostustani rakenteisiin. Strukturalismi on yksi tapa päästä ulos subjektista.

Sanot että perusajatusten juuret ovat varhaisessa elämänvaiheessa. Ja tarkoitat, että kunkin asema omassa elämänsäkaudessa vaikuttaa siihen, mitä puhe merkitsee, niin itselle kuin muille?

– Ajattele nyt esimerkiksi tilanetta, kun on pieniä lapsia tai lapsenlapsia. Silloin omat lapset tuntuvat juuri oikean kokoisilta. Ne, jotka ovat pienempiä, ovat avuttomia, hankalia, tyhmiä ja tiellä, ja ne, jot-

ka ovat suurempia, ovat aggressiivisia, kömpelöitä ja meluisia. Kun on käynyt läpi tämän saman muutaman kerran, muutaman vuoden ja vuosikymmenen väliajoin, silloin ymmärtää, kuinka uskomattoman ”biologinen” ihmisen katse on.

IHMISET JA ELÄIMET

Kriminologia ja alkoholisosiologia olivat 1960-luvulla yhteiskuntakriittisen toiminnan ponnahduslautoja. Miten voisi olla nuori yhteiskuntakriitikko tänään?

– Vaikea kysymys... Vastaan joko, että en tiedä, tai sitten sanon, etten tunne suomalaista yhteiskuntaa nuoren potentiaalisen yhteiskuntakriitikon asemasta nähtynä.

Voisitko olla vegaani?

– Kiintoisa kysymys. Kukaan yli 45-vuotiaista, jotka tunnen, ei ajattele, että eläimillä olisi oikeuksia, kun taas sitä nuoremmat ottavat kysymyksen vakavasti. Yli 45-vuotiaat ajattelevat, että ihmisellä on kyllä velvollisuuksia eläimiä kohtaan, mutta oikeuksia eläimillä ei voi olla. Jos nyt olisin nuori, ajattelisin todennäköisesti nykynuorten tavoin, mutta tuskin jaksaisin rettelöidä sen takia. Olen kyllä aina ollut fanaatikko, mutta laiska sellainen.

CHRISTOFFER TIGERSTEDT
(KÄÄNNÖS: MATTI VIRTANEN)